

УДК 52(092):929.5 (Барабашов)

КОВАЛЬ Юлія,аспірантка кафедри українознавства,
культурології та історії науки Національного
технічного університету «Харківський
політехнічний інститут» (м. Харків, Україна)k.yuliia19@gmail.comORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6749-6432>

ІСТОРІЯ РОДУ АКАДЕМІКА М. П. БАРАБАШОВА: ІСТОРИКО-ГЕНЕАЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

У межах проведення науково-дослідної роботи, присвяченої відтворенню повної наукової біографії видатного українського астронома, планетолога, академіка АН УРСР М. П. Барабашова, на підставі архівних ретроінформаційних ресурсів, уперше введених до наукового обігу, вивчено історію поколінь роду Барабашевих (Барабашових), походження та спорідненість членів цієї родини. Метою статті є узагальнення результатів проведеного історико-генеалогічного дослідження роду Барабашевих, основним завданням якого є реконструкція висхідного змішаного родоводу академіка М. П. Барабашова.

Методологія даної наукової розвідки ґрунтується на принципах історизму, об'єктивності, системності та всебічності аналізу проблеми. З метою розв'язання проблемних завдань застосовано загальнонаукові та історичні методи наукового дослідження (ретроспективний, просопографічний, джерелознавчого аналізу тощо), використання яких сприяло отриманню нових результатів у розкритті обраної теми. Джерельну базу дослідження склали матеріали найбільших колекцій особового походження академіка М. П. Барабашова з фондів низки вітчизняних архівних (центральных, обласних та відомчих), музейних та бібліотечних установ.

З метою написання генеалогічного дос'є було створено інформаційну базу (складено генеалогічні картки на кожного представника роду), що дозволило вивчити родовід сім'ї Барабашевих (Барабашових), скласти поколінний розпис (п'ять поколінь) та чітко визначити усіх членів родини. Встановлено, що вплив родинного середовища та ліберальний стиль батьківського виховання сформували світогляд М. П. Барабашова, основні

життєві принципи та цінності, стереотип поведінки, що у подальшому позначилося на розвитку особистості майбутнього відомого ученого.

Ключові слова: *Микола Павлович Барабашов, астрофізика, історія науки, генеалогія, родознавство, біографістика, родовід, краєзнавство.*

THE HISTORY OF THE FAMILY OF ACADEMICIAN M. P. BARABASHOV: HISTORICAL AND GENEALOGICAL RESEARCH

Within the framework of scientific research work devoted to the reproduction of the complete scientific biography of the outstanding Ukrainian astronomer, planetologist, academician of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR M. P. Barabashov, on the basis of archival retro-informational resources, first introduced into scientific circulation, the history of generations of the Barabashev (Barabashov) family, the origin and kinship of members of this family has been studied. The purpose of the article is to summarize the results of the historical and genealogical study of the Barabashev family, whose main task is the reconstruction of the ascending mixed genealogy of academician M. P. Barabashov.

The methodology of this scientific research is based on the principles of historicism, objectivity, systematic and comprehensive analysis of the problem. General and historical methods of scientific research (retrospective, prosopographic, source-scientific analysis) are applied in order to solve problematic tasks; their use has contributed to obtaining new results in the disclosure of the chosen topic. The source base of the research was composed of documents from the largest collections of personal origin of academician M. P. Barashov from a number of domestic archival (central, regional and departmental) museum and library institutions.

In order to create a genealogical dossier, an information database was created (genealogical cards were compiled for each member of the genus), which allowed studying the Barabashev (Barabashov) family lineage, to compose a family tree (five generations) and clearly define all the family members. It was established that the influence of family ambiance and liberal style of parental education formed the worldview of M. P. Barabashov, basic principles of life and values, the stereotype of behavior that further affected the development of the personality of a future famous scientist.

Keywords: *Mykola Pavlovich Barabashov, astrophysics, history of science, genealogy, family studies, biographical studies, genealogy, local history.*

Постановка проблеми. Видатний український астроном, планетолог, академік АН УРСР Микола Павлович Барабашов (1894–1971) опікувався різними проблемами астрофізики. Основні його наукові праці присвячені дослідженням фізичних умов на Місяці та планетах Сонячної системи. Він

зробив суттєвий внесок у розробку методів фотографічного фотометрування планет. У Харківській астрономічній обсерваторії, яку М. П. Барабашов очолював упродовж майже 40 років (1930–1966), він започаткував створення наукової школи планетознавства, результати діяльності якої з початком космічної ери отримали всесвітнє визнання. Значущість науково-дослідної та громадської активності академіка М. П. Барабашова є загальновідомою та визнаною як науковим співтовариством, так і суспільством. Разом із тим, усебічне відтворення біографії ученого все ще залишається відкритим проєктом та потребує більш прискіпливої уваги, зокрема, що стосується вивчення родоводу Барабашевих. Саме на теренах генеалогії у фокус біографічного дослідження потрапляє як громадська діяльність науковця, так і приватне життя (куди входить і внутрішній духовний світ особистості). У цьому сенсі родинні стосунки стають важливим аспектом для розуміння певних вчинків досліджуваної персоналії ученого, що надає змогу простежити формування його світогляду [24, с. 29]. У соціально-філософському контексті вивчення роду в цілому дозволяє збагнути власну місію окремої персоналії в історії роду, з'ясувати її власне завдання як представника цього роду; роду – як вищого цілого у ставленні до життя свого народу і до історії людства [33, с. 112-113].

Залучення до історико-біографічних досліджень генеалогічних джерел дозволяє встановити походження та ступінь спорідненості між відповідним колом осіб, що, серед іншого, може надати відповіді на питання: як саме успадковані культурні традиції, звичаї та уявлення визначають поведінку, вибір професії об'єкта дослідження у специфічних історичних умовах? [20, с. 37-38]. На думку спільноти українознавців, в українській історіографії «родознавство» практично є перекладом на українську мову терміну «генеалогія» (від давньогрецької – рід, народження та слово «наука»), який з середини 1990-х рр. ввійшов до понятійного апарату сучасних вітчизняних дослідників [9, с. 135].

За визначенням, рід – це група кровних родичів, що походять за однією лінією (батьківською чи материнською), які усвідомлюють себе нащадками загального пращура, мають спільне родове ім'я [32, с. 586]. Вочевидь, без занурення до історії вивчення родоводу сім'ї Барабашевих (Барабашових) сьогодні неможливо всебічно осягнути ланки життєвого і творчого шляху видатного українського астрофізика, академіка М. П. Барабашова.

Аналіз досліджень і публікацій. Результати проведеного комплексного історіографічного аналізу наукових публікацій свідчать про відсутність історичних розвідок, присвячених вивченню історії родоводу Барабашевих (Барабашових). У численних публікаціях, присвячених відтворенню життя та діяльності академіка М. П. Барабашова, зокрема біографічних нарисах Ю. В. Александрова [1–2], В. П. Красникова [17], Д. Ф. Лупішка [2; 19], О. І. Сластьонова [26], Д. Л. Шумського [38], а також на сторінках ювілейних видань та монографій, що розкривають історію розвитку астрономії у Харкові, акцентуючи на діяльності Харківської астрономічної обсерваторії та її представників [7; 25; 40], зазначене питання не розглядалося. Низка популярних публікацій у засобах масової інформації (газети), присвячених персоналії академіка М. П. Барабашова, містять загальну, стислу та, зазвичай, повторювану інформацію щодо генеалогії ученого. Отже, обрана тема не отримала належного і повного висвітлення в історико-наукових дослідженнях, що свідчить про її актуальність. Водночас окреслена у дослідженні проблема також актуалізується через застосування сучасних підходів до історико-наукових досліджень, коли проведення науково-біографічних розвідок або реконструкція історичних процесів відбуваються крізь призму біографістики, пріоритетним напрямом вивчення якої є саме генеалогічні дослідження (складання родоводу науковців, визначення родинних зв'язків, відтворення біографій) [31, с. 186].

Метою статті є узагальнення результатів проведеного історико-генеалогічного дослідження роду Барабашевих, основним завданням якого є реконструкція висхідного змішаного родоводу академіка М. П. Барабашова.

Методологія дослідження ґрунтується на принципах об'єктивності, історизму, системності та всебічності аналізу проблеми. З метою розв'язання проблемних завдань застосовано загальнонаукові та історичні методи наукового дослідження (ретроспективний, просопографічний, джерелознавчого аналізу тощо), використання яких сприяло отриманню нових результатів у розкритті обраної теми. З метою створення генеалогічного дос'є було складено генеалогічні картки на кожного представника роду Барабашевих. Джерельна база дослідження представлена архівними матеріалами з фондів Центрального державного архіву вищих органів влади України [35–36], Державного архіву Харківської області [10–14], Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [23], Харківського історичного музею імені М. Ф. Сумцова [34], Архіву Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна [3–5], Музею астрономії імені М. П. Барабашова НДІ астрономії Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна [22].

У своїх автобіографічних документах, переважно представлених анкетами та автобіографіями офіційного кадрового діловодства, М. П. Барабашов зазвичай вказував, що походить з родини лікаря – професора університету, за соціальним походженням – службовець. Тільки після 1948 р., з моменту його обрання дійсним членом АН УРСР, почав стисло зазначати, що батько мав дворянське походження [22]. Отже, під час вивчення найбільших архівних колекцій документів особового походження Барабашова, які відклалися в особових фондах ученого у зазначених архівних, музейних та бібліотечних установах, було встановлено, що матеріали, які дозволяють розкрити тему генеалогії роду Барабашевих, у них практично відсутні.

Зважаючи на це, вирішення поставлених евристичних завдань потребувало опрацювання більш широкого спектру архівних першоджерел. Зокрема, у дослідженні застосовано один з підходів, існуючих у сучасній практиці опрацювання джерел при складанні родоводів, згідно з яким пошук генеалогічних даних здійснюється при паралельному розгляді матеріалів до біографій найближчих родичів, що належать до одного коліна [18, с. 132].

Виклад основного матеріалу. Засновником династії родини Барабашових (Барабашевих) є відставний поручик єгерського полку Куп'янського повіту Харківської губернії, дворянин Іван Павлович Барабашев (1782–1858), тобто – прадід академіка М. П. Барабашова. Відзначимо, що написання прізвища «Барабашов» та «Барабашев» у XIX – на початку XX ст. було рівнозначним, тому у дослідженні окремі прізвища наведено відповідно до оригінальних записів.

За визначенням Слобідсько-Українського та Харківського Дворянського зібрання (відповідно до звернень І. П. Барабашева, датованих 1824-м, 1856-м та 1858-м роками) до родоводу дворянина І. П. Барабашева за ступенем спорідненості входили: діти (сини: Костянтин (1816 р. н), Микола (1817 р. н); дочки: Олександра (1813 р. н); Серафима (1819 р. н). На підставі представлених заявником документів, за особисті заслуги І. П. Барабашева усі члени родини були віднесені до другої частини Дворянської родовідної книги. До цієї частини книги вносились особи спадкового родоводу дворян (з діда-прадіда) з категорії військових [10, арк. 185-187]. Відповідно до наступних визначень Депутатських зборів до Дворянської родовідної книги були занесені (за запитами нащадків): 1) діти ротмістра Костянтина Івановича Барабашева, зокрема, – сини: Микола, Петро; дочки: Серафима, Олена (запис від 29.01.1869 р.); 2) діти дворянина Миколи Костянтиновича Барабашева – дочка Марія (запис від 07.11.1895 р.); 3) діти титулярного радника Павла Миколайовича Барабашева, зокрема, – син

Микола (запис від 30.05.1894 р.); дочки: Марія (запис від 28.09.1890 р.); Софія (запис від 13.08.1898 р.); Валентина (запис від 29.05.1901 р.) [10, арк. 185-187].

Дворянин Іван Павлович Барабашев, прадід академіка М. П. Барабашова (у 1801 р. – юнкер єгерського полку; з 1806 р. – підпоручик; у 1810 р. – поручик), у 1811 р. звільнився у відставку у чині поручика й оселився у Куп'янському повіті Харківської губернії (хутір Журавський). Його дружина, Ксенія Грекова, походила з родини прапорщика; мала у даній місцевості особисту частку спадкової власності (789 десятин землі; 38 селян тощо) [10, арк. 185-187].

Спадковий дворянин Микола Іванович Барабашев, дід академіка М. П. Барабашова, народився у 1817 р., як вже зазначалося, – у родині відставного поручика єгерського полку Куп'янського повіту Харківської губернії І. П. Барабашева. Був одружений з Ганною Романівною; за соціальною приналежністю – губернський секретар. До родоводу дворянина М. І. Барабашева за ступенем спорідненості входили діти – сини: Валеріан (1849 р. н.), Павло (1854 р. н.); дочки: Наталя (1846 р. н.), Глафіра (1848 р. н.), Марія (1851 р. н.), Варвара (1852 р. н.) [10, арк. 185-187].

Спадковий дворянин Павло Миколайович Барабашев, батько академіка М. П. Барабашова, народився 23 травня 1854 р. (за ст. ст.) у слободі Радьківка Куп'янського повіту Харківської губернії у родині губернського секретаря М. І. Барабашева. Згідно із записами з метричної книги місцевого Покровського храму, його хрещеними батьками були: дядько, штабс-ротмістер Костянтин Іванович Барабашев (1816 р. н.) та поміщиця Онисія Михайлівна Барабашева (1813 р. н.), вдова поручика [12, арк. 17]. На той час (1850-ті рр.) у слободі Радьківці мешкало близько 1,5 тис. осіб, навіть проводились ярмарки. Проте у 60-х рр. ХХ ст. село було затоплено у зв'язку з будівництвом у Харківській області Оскільського (на той час – Червонооскільського) водосховища.

Після закінчення Першої Харківської гімназії (1866–1873), де він навчався як стипендіат, П. М. Барабашев вступив до Харківського університету на медичний факультет (на першому курсі навчався за власний кошт, через рік – отримав стипендію). За часів студентства під час подій Російсько-турецької війни 1877–1878 рр. у складі Харківського санітарного загону працював у госпіталях та на перев'язочних пунктах у Сербії [37, с. 20]. Після закінчення Харківського університету з відзнакою (*sum iuxta laudem*) працював як позаштатний (1878), а через рік – як штатний ординатор при університетській офтальмологічній клініці; виконував обов'язки лаборанта при університетській фізіолого-хімічній лабораторії (1883–1885). Після відкриття Харківського практичного технологічного інституту був запрошений туди на посаду лікаря (1885–1890) [12, арк. 2; 21, с. 244-245].

У 1882 р. П. М. Барабашев склав екзамен на звання доктора медицини; захистив дисертацію на тему «До вчення про будову сітківки» (1889); був затверджений приват-доцентом кафедри офтальмології Харківського університету (1890). Після стажування у низці європейських клінік (1892) упродовж десяти років читав лекції з семіотики та діагностики хвороб очей як позаштатний професор кафедри офтальмології; у 1903 р. був призначений штатним екстраординарним професором Харківського університету. У подальшому головував на університетській кафедрі офтальмології (1905–1915); отримав чин дійсного статського радника (1910) та звання Заслуженого професора Харківського університету (1917) [12, арк. 3-5; 29, с. 500].

З 1906 по 1924 рр. П. М. Барабашев працював в офтальмологічній клініці проф. Л. Л. Гіршмана при Харківському університеті; у цей період він особисто розробив новий унікальний метод лікування рогової ока. За дорученням медичного факультету неодноразово завідував клінікою за відсутності керівника, а після смерті Л. Л. Гіршмана очолив заклад (1921). На громадських

засадах (понад п'ятнадцять років) Барабашев виступав як консультант із захворювань очей при міській Олександрівській лікарні та при «Товаристві взаємодопомоги прикажчиків міста Харкова». Був нагороджений орденами Св. Анни 2 ст. (1903); Св. Володимира 3 ст. (1913); Св. Станіслава 1 ст. (1915); медалями «У пам'ять царя імператора Олександра III»; «300-річчя царської династії Романових» [27, с. 1150; 37, с. 21].

Павло Миколайович Барабашев одружився з Валентиною Василівною Долговою (1866–1923), музикантом за освітою (фортепіано). Після закінчення Музичного училища Харківського відділення Імператорського Російського музичного товариства (1891) вона завершила концертну діяльність, присвятивши себе вихованню дітей – дочок Марії (1883 р. н.), Софії (1898 р. н.), Валентини (1900 р. н.) та сина Миколи [10]. Згідно з архівними документами у травні 1894 р. П. М. Барабашев звернувся до керівництва Харківського практичного технологічного інституту з проханням про надання йому копії випису з формулярного списку з метою внесення прізвища сина до Дворянської родовідної книги м. Харкова [12, арк. 1].

Стосовно долі близьких родичів академіка М. П. Барабашова зазначимо, що його мати, В. В. Барабашева, пішла з життя у 1923 р., батько, П. М. Барабашев, помер у 1933 р. Сестра Марія, яка навчалася на Вищих жіночих курсах у Харкові, померла у 1907 р.; сестра Софія, домогосподарка, померла у 1934 р.; сестра Валентина – переїхала до Москви, де працювала стенографісткою у Спілці композиторів РСФСР (дата смерті невідома) [22].

Генеалогічне дослідження предків та нащадків академіка М. П. Барабашова доповнюється історією двох родин, які були створені ним безпосередньо. Зокрема, перша дружина М. П. Барабашова – Лідія Дмитрівна Солнцева (1892–????), – походила з відомого дворянського роду Солнцевих, представники якого володіли землею та нерухомістю у декількох повітах

Харківської губернії. Її батьки, Дмитро Іванович та Ольга Федорівна Солнцєви (діти: син – Костянтин, доньки – Серафіма, Юлія, Клавдія, Лідія, Єлизавета), мали у Харкові земельну ділянку та будинок [28, с. 31]. У цьому шлюбі М. П. Барабашов опікувався неповнолітньою дитиною Л. Д. Солнцєвої. У подальшому, його прийомна донька Галина Георгіївна Барабашєва (Церковна) (1912 р. н.) після закінчення школи-семирічки вступила на літературний відділ факультету профосвіти Харківського інституту народної освіти; до 1930-х рр. перебувала на утриманні вітчима, проживаючи у будинку при Харківській астрономічній обсерваторії [3].

Друга дружина М. П. Барабашова – Віра Арсеніївна Стрельникова (1903–1989), – походила з роду спадкових дворян Санкт-Петербурзької губернії. Її прадід, Степан Федорович Стрельников, мав чин колезького радника; дід, Платон Степанович Стрельников (1840–1876), працював наглядачем у Московській поліції. Батько дружини, Арсеній Платонович Стрельников (1863–1920), який народився у Катеринославі, здобув загальну освіту у Київській Володимирській військовій гімназії. Як випускник Третього військового Олександрівського училища (за першим розрядом) він зробив блискучу військову кар'єру: поручик (1883), штабс-капітан (1897), капітан (1900), підполковник (1906), полковник (1914). Проходив службу у 130-му піхотному Херсонському полку, 48-му Одеському та 33-му Єлецькому піхотних полках; 62-му резервному та 202-му Старобільському піхотних батальйонах; командував ротою юнкерів Чугуївського піхотного юнкерського училища. Був нагороджений низкою орденів: Св. Станіслава 3 ст. (1905), Св. Анни 3 ст. (1908), Св. Станіслава 2 ст. (1912), Св. Анни 2 ст. з мечами (1915), Св. Володимира 4 ст. з мечами та бантом (1915), Св. Анни 2 ст. (1915) [30, с. 219].

Під час подій Першої світової війни командував різними військовими з'єднаннями: 123-м піхотним Козловським полком, 174-м піхотним запасним

батальйоном, 25-ю піхотною запасною бригадою. У 1919 р. полковник А. П. Стрельников долучився до Збройних сил Півдня Росії; брав участь в евакуації Добровольчої армії з Криму. У листопаді 1920 р. згідно з постановою особливої комісії четвертої армії РСЧА був заарештований та страчений у Сімферополі за контрреволюційну діяльність проти радянської влади. Реабілітований у серпні 1993 р. [39, с. 927].

Мати другої дружини М. П. Барабашова, – Антоніна Миколаївна Стрельникова (Євдокимова) (1874–1931) народилася у Харкові, де її родина мала власний будинок [28, с. 188]. Вона походила з родини керченського купця, була випускницею Музичного училища Харківського відділення Імператорського Російського музичного товариства. Її старший брат – проф. М. М. Євдокимов (1868–1941), – видатний учений-астрометрист, директор астрономічної обсерваторії Харківського університету (1917–1930) [8].

У родині Стрельникових було п'ятеро дітей, більшість з яких народилися у Харкові. Старша Тетяна (1901–????) працювала бухгалтером у Харкові у різних установах; у 1930-х рр. вона переїхала до Казахстану, де у грудні 1937 р. була заарештована співробітниками УНКВС по Алма-Атинській області. Рішенням особливої трійки їй було винесено вирок (у грудні 1937 р.) за звинуваченням за ст. 58-10 КК РСФСР – 10 років з відбуванням покарання у виправно-трудовому таборі (ВТТ). З квітня 1938 р. Т. А. Стрельникова несла покарання в окремому табірному пункті (ОТП) Агул (Красноярський ВТТ «Краслаг»); у 1939 р. була переведена до ОТП Нова Жидерба («Краслаг»), де працювала за фахом у бухгалтерії. У подальшому працювала головним бухгалтером у с. Вільшани (Харківська область) у меблевій артілі «Перемога». Реабілітована у 1954 р. за рішенням військової колегії Верховного суду СРСР «за недоведеністю злочину» [22].

Другою за віком серед дітей у родині була Віра (1903–1989), дружина академіка М. П. Барабашова; наступні – Володимир (1906–1923), народився у Чугуєві, у подальшому робітник заводу «Серп і Молот» [11], та Надія (1907–1947); наприкінці 1920-х рр. вона виконувала обчислення спостережень у Харківській астрономічній обсерваторії, у 1930 р. звільнилася та переїхала до Таджикистану, де працювала бухгалтером [7, с. 130; 22]. Наймолодшу доньку Олександру (1912–????) після розстрілу батька у 1920 р. було усиновлено родиною дядька – проф. М. М. Євдокимова, які не мали власних дітей. Її прізвище та по-батькові були змінені на Олександру Миколаївну Євдокимову [4, арк. 38]. Після закінчення Харківського інженерно-будівельного інституту (1938) вона працювала у місті у будівлі Держпрому інженером тресту «Гіпроцемент»; під час німецько-радянської війни 1941–1945 рр. перебувала на окупованій території, була вивезена до Німеччини; повернулася до Харкова після війни по репатріації [22].

До родини П. М. Барабашева необхідно також віднести Ольгу Павлівну Барабашеву (1916–????): у своїй автобіографії вона повідомляла, що народилася у м. Харкові у родині лікаря-окуліста Павла Миколайовича Барабашева та Софії Павлівни Барабашевої (1898–1934). Вочевидь, йдеться про онуку П. М. Барабашова, яка, ймовірно, перебувала під його опікою [5, арк. 4]. О. П. Барабашева навчалася на математичному відділенні фізико-математичного факультету Харківського державного університету (1933–1938), отримала диплом з відзнакою (за фахом математика). За підтримки родини дядька – М. П. Барабашова – у 1941 р. вступила до аспірантури при кафедрі механіки ХДУ імені О. М. Горького. На початку німецько-радянської війни 1941–1945 рр. працювала на Харківському турбогенераторному заводі інженером у конструкторському відділі; евакуювалася з підприємством до м. Свердловська, де працювала до вересня 1944 р. Після повернення до Харкова

захистила дисертацію та розпочала викладацьку діяльність на кафедрі загальної математики ХДУ імені О. М. Горького (як ст. лаборант, асистент). У 1947 р. перейшла на постійну роботу до Дрогобицького педагогічного інституту [5, арк. 4-10].

Батьки усіяко підтримували юнацьке захоплення М. П. Барабашова астрономією, яке й визначило подальшу долю їхнього нащадка. Перші кроки на шляху до цієї світоглядної науки були ним зроблені на початку 1910-х рр., коли під час перебування у Франції батько організував сину зустріч з відомим астрономом, письменником та популяризатором астрономії, засновником Французького астрономічного товариства Камілем Фламаріоном (1842–1925). За сімейною легендою Барабашеви відвідали його обсерваторію в містечку Жювізі-сюр-Орж (поблизу Парижа) [15, с. 208]. У цей час батько придбав юнаку підзорну трубу: використовуючи зазначений інструмент, той поступово почав освоювати техніку фотографування планет; публікував звіти про власні спостереження у журналі «L'Astronomie», який видавався Французьким астрономічним товариством [16, с. 93]. Відзначимо, що на початку ХХ ст. це було дуже дороге і рідкісне захоплення. Батьки М. П. Барабашова організували йому зустріч і знайомство з видатним російським астрономом С. П. Глазенапом (1848–1937), одним з організаторів Російського астрономічного товариства, під керівництвом якого Барабашов розпочав студіювання астрономії в обсерваторії Юр'ївського університету, до якого він вступив після закінчення гімназії (1912) [16, с. 96]. Згодом майбутній астроном облаштував удома аматорську «обсерваторію» з куполом на горищі (1916), для якої власноруч збудував телескоп та почав проводити публічні екскурсії [6, с. 19]. Водночас, це стало можливим, оскільки родина Барабашевих володіла у Харкові великим будинком [28, с. 91].

Лікар П. М. Барабашев був відомим своєю філантропією, милосердям і винятковою чуйністю: практично усіх хворих він приймав безкоштовно; навіть сплачував за навчання деяких своїх студентів власним коштом. Завдяки його дружині будинок Барабашевих у Харкові славився домашніми концертами, у яких брали участь усі їхні діти, які отримали добротну домашню музичну освіту [38, с. 5–6].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, створення генеалогічної інформаційної бази, акумульованої під час дослідження, дозволило вивчити родовід сім'ї Барабашевих (Барабашових), скласти поколінний розпис (п'ять поколінь) та чітко визначити усіх членів родини. Зокрема, на підставі широкого кола архівних першоджерел досліджено основні віхи життєвого шляху представників родини М. П. Барабашова першого ступеню прямої спорідненості. Вочевидь, саме родинне середовище та ліберальний стиль батьківського виховання сформували світогляд М. П. Барабашова, його основні життєві принципи та цінності, стереотип поведінки, що у подальшому позначилося на розвитку особистості майбутнього відомого ученого. Зокрема, доведено, що підтримка батьків, які впливали на розвиток його здібностей та інтересів, відіграла визначну роль під час вибору фаху М. П. Барабашовим.

Результати проведеного дослідження будуть використані у науково-дослідній роботі, присвяченій відтворенню повної наукової біографії академіка М. П. Барабашова.

Список використаних джерел та літератури

1. Александров Ю. В. Українська наукова школа планетознавства (до 100-річчя від дня народження академіка М. П. Барабашова). *Вісник АН України*. 1994. № 2. С. 68–74.
2. Александров Ю. В., Луишко Д. Ф. Гражданин неба: к 110-летию со дня рождения Н. П. Барабашова. *Universitates. Наука и Просвещение*. 2004. № 1. С. 22–28.

3. Архів Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Ф. 13. Оп. 1-л. ППС звільн. 1933–1941. Спр. 5. 8 арк.
4. Архів Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Ф. 13. Оп. 1-л ППС звільн. 1933–1941. Спр. 109. 48 арк.
5. Архів Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Ф. 13. Оп. 2-л ППС звільн. 1943–1966. Спр. 693. 11 арк.
6. Балишев М. А. Аматорська астрономія та внесок її представників у розвиток астрономічних досліджень в Харкові у 1920–1930-ті роки. *Дослідження з історії і філософії науки і техніки*. 2022. Т. 31. № 1. С. 17–28.
7. Балишев М. А. Астрономічні дослідження у Харкові наприкінці ХІХ ст. – першій половині ХХ ст. Київ: Наукова думка, 2022. 560 с.
8. Балишев М. А. Історико-біографічне дослідження життя та творчості українського астронома Миколи Миколайовича Євдокимова. *Наука та наукознавство*. 2022. № 1. С. 105–131.
9. Горенко Л. Генеалогія українського шляхетства: історіографія та джерела (друга половина ХVІІІ – середина ХІХ ст.). *Культурологічна думка*. 2010. № 2. С. 134–141.
10. Державний архів Харківської області (далі – ДАХО). Ф. 14. Оп. 11. Спр. 2. Ч. 2. Т. 1. 340 арк.
11. ДАХО. Ф. 40. Оп. 110. Спр. 920. Арк. 124-об. – 125.
12. ДАХО. Ф. Р-1682. Оп. 2. Спр. 15. 112 арк.
13. ДАХО. Ф. Р-2792. Оп. 20. Спр. 4237. 76 арк.
14. ДАХО. Ф. Р-5875. Оп. 1. 664 од. зб.; Оп. 2. 19 од. зб.
15. Коваль Ю. Ю. Початковий етап наукової діяльності академіка М. П. Барабашова. *Історія освіти, науки і техніки в Україні: Матеріали ХVІІ Всеукр. конф. молодих учених та спец., Київ, 19-20 трав. 2022 р. Вінниця: ТВОРИ*, 2022. С. 208–211.
16. Коваль Ю. Ю. Формування напрямів досліджень академіка М. П. Барабашова у початковому періоді наукової діяльності. *Дослідження з історії і філософії науки і техніки*. 2022. Т. 31. № 2. С. 91–102.
17. Красников В. П. Зоряний штурман: Невеличкі оповіді про великого вченого. Київ: Веселка, 1973. 108 с.
18. Лобко Н. Теоретичні та практичні питання реконструкції родоводів українців. *Спеціальні історичні дисципліни*. 2012. Вип. 20. С. 132–146.
19. Лупішко Д. Ф. Микола Павлович Барабашов (до 125-річчя від дня народження). *Астрономічний календар 2019*. 2018. Вип. 65. С. 252–264.
20. Ляшко С. М. Джерельна база біографічних досліджень: загальне і особливе. *Українська біографістика*. 2011. Вип. 8. С. 27–50.
21. Медицинский факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905) / Под ред. проф. И. П. Скворцова и Д. И. Багалея. Харьков: Имп. Харьк. университет, 1905–1906. 471 с.

22. Музей астрономії імені М. П. Барабашова НДІ астрономії ХНУ імені В. Н. Каразіна. Документи особового походження академіка М. П. Барабашова.
23. Інститут архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Ф. 226. Оп. 1. 18 од. зб.
24. Руденко Р., Журило Л. Генеалогічні довідкові видання: спроба загальної характеристики. *Енциклопедичний вісник України*. 2014. Вип. 4–5. С. 28–58.
25. Сластенов А. И. Астрономия в Харьковском университете за 150 лет: исторический очерк (1805–1955). Харьков: Издательство ХГУ имени А. М. Горького, 1955. 181 с.
26. Сластенов А. И. Пятьдесят лет беззаветного служения астрономической науке (К 70-летию со дня рождения Н. П. Барабашова). *Вестник Харьковского государственного университета*. 1965. № 4. Вып. 1. С. 3–12.
27. Список гражданским чинам первых четырех классов (Исправлен по 1-е сентября 1915 года). Часть I. Петроград: Сенатская типография, 1915. 1312 с.
28. Список домовладельцев Харькова. Харьков: Типография и литография Н. В. Петрова, 1901. 1105 с.
29. Список лиц, служащих по ведомству Министерства народного просвещения на 1915 год. Петроград: Сенатская типография, 1915. 871 с.
30. Список полковникам по старшинству. Составлен по 01.08.1916 г. Петроград: Военная типография, 1916. 460 с.
31. Тверитникова О. Є., Салата Г. В. Джерельна база генеалогічних досліджень з історії науки: до постановки проблеми цифровізації наукової комунікації. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2023. Т. 6. № 1. С. 185–193.
32. Философский энциклопедический словарь / Сост.: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. Москва: Советская энциклопедия, 1983. 840 с.
33. Флоренский П. Время и пространство. *Социологическое исследование*. 1988. № 1. С. 101–114.
34. Харківський історичний музей імені М. Ф. Сумцова. Вст. 1949; Вст. 10241; Вст. 2294.
35. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). Ф. Р-166. Оп. 12. Т. 1. Спр. 329. 27 арк.
36. ЦДАВО України. Ф. Р-331. Оп. 2. Спр. 159. 17 арк.
37. Чеканов Н. А. Биографический словарь бывших питомцев Первой Харьковской гимназии за истекшее столетие. 1805–1905. Харьков: «Русская Типо-Литография», 1905. 441 с.
38. Шумский Д. Л. Герой социалистического труда Н. П. Барабашов. Харьков: Прапор, 1971. 135 с.

39. 12 тисяч. Кримські расстрелы, 20.11.1920–18.04.1921. Реабилитированные историей. Автономная Республика Крым: Книга десятая. Киев: Институт истории Украины НАН Украины, 2021. 1050 с.

40. 200 лет астрономии в Харьковском университете / Под. ред. проф. Ю. Г. Шкуратова. Харьков: Харьковский национальный университет, 2008. 632 с.

References

1. Aleksandrov, Yu. V. (1994). *Ukrainska naukova shkola planetoznavstva (do 100-richchia vid dnia narodzhennia akademika M. P. Barabashova)* [The Ukrainian Scientific School of Planetary Science (on the occasion of the 100th anniversary of the birth of Academician M. P. Barabashov)]. *Visnyk AN Ukrainy – Bulletin of the Academy of Sciences of the Ukraine*, no. 2, pp. 68–74 [In Ukrainian].

2. Aleksandrov, Yu. V., Lupishko, D. F. (2004). *Grazhdanin neba: k 110-letiyu so dnya rozhdeniya N. P. Barabashova* [Citizen of the sky: to the 110th anniversary of the birth of N. P. Barabashov]. *Universitates. Nauka i Prosveshchenie – Universitates. Science and Enlightenment*, no. 1, pp. 22–28 [In Russian].

3. Archive of V. N. Karazin Kharkiv National University, f. 13, inv. 1-1 of D.E.T. in 1933–1941, c. 5, 8 p. 1930–1933 [In Russian].

4. Archive of V. N. Karazin Kharkiv National University, f. 13, inv. 1-1 of D.E.T. in 1933–1941, c. 109, 48 p. 1939 [In Russian].

5. Archive of V. N. Karazin Kharkiv National University, f. 13, inv. 2-1 of D.E.T. in 1943–1966, c. 693, 11 p. 1944–1947 [In Russian].

6. Balyshev, M. A. (2022). *Amatorska astronomiia ta vnesok yii predstavnykiv u rozvytok astronomichnykh doslidzhen v Kharkovi u 1920–1930-ti roky* [Amateur astronomy and the contribution of its representatives to the development of astronomical research in Kharkiv in the 1920s and 1930s]. *Doslidzhennia z istorii i filosofii nauky i tekhniky – Research on the history and philosophy of science and technology*, vol. 31, no. 1, pp. 17–28 [In Ukrainian].

7. Balyshev, M. A. (2022). *Astronomichni doslidzhennia u Kharkovi naprykintsi XIX st. – pershii polovyni XX st.* [Astronomical research in Kharkiv in the 19th – the first half of 20th centuries]. Kyiv [In Ukrainian].

8. Balyshev, M. A. (2022). *Istoryko-biografichne doslidzhennia zhyttia ta tvorchosti ukrainskoho astronoma Mykoly Mykolaiovycha Yevdokymova* [A historical and biographical study of the life and work of Ukrainian astronomer Mykola Mykolaiovych Yevdokimov]. *Nauka ta naukoznavstvo – Science and Science of Science*, no. 1, pp. 105–131 [In Ukrainian].

9. Horenko, L. (2010). *Henealohiia ukrainskoho shliakhetstva: istoriografiia ta dzherela (druha polovyna XVIII – seredyna XIX st.* [Genealogy of the Ukrainian Nobility: Historiography and Sources (Second Half of the 18th – Mid-19th centuries)]. *Kulturolohichna dumka – Cultural thought*, no. 2, pp. 134–141 [In Ukrainian].

10. State Archive of Kharkiv Region, f. 14, inv. 11, c. 2, part 2, vol. 1, 340 p. [In Russian].
11. State Archive of Kharkiv Region, f. 40, inv. 110, c. 920, pp. 124–125 [In Russian].
12. State Archive of Kharkiv Region, f. r-1682, inv. 2, c. 15, 112 p. [In Russian].
13. State Archive of Kharkiv Region, f. r-2792, inv. 20, c. 4237, 76 p. [In Russian].
14. State Archive of Kharkiv Region, f. r-5875, inv. 1, 664 c.; inv. 2, 19 c. [In Russian, In Ukrainian].
15. Koval, Yu. Yu. (2022). Pochatkovyi etap naukovoї diialnosti akademika M. P. Barabashova [The initial stage of scientific activity of academician M. P. Barabashov]. *Istoriia osvity, nauky i tekhniky v Ukraini: materialy XVII Vseukr. konf. molodykh uchenykh ta spets.* – History of education, science and technology in Ukraine: materials of the 18th All-Ukrainian conference young scientists and specialists, Kyiv, May 19-20, 2022. Vinnytsia: “TVORY”, pp. 208–211 [In Ukrainian].
16. Koval, Yu. Yu. (2022). Formuvannia napriamiv doslidzhen akademika M. P. Barabashova u pochatkovomu periodi naukovoї diialnosti [Formation of the research directions of Academician M. P. Barabashov in the initial period of his scientific activity]. *Doslidzhennia z istorii i filosofii nauky i tekhniky* – Research on the history and philosophy of science and technology, vol. 31, no. 2, pp. 91–102 [In Ukrainian].
17. Krasnykov, V. P. (1973). Zorianyi shturman: Nevelychki opovidi pro velykoho vchenoho [Star navigator: Small stories about a great scientist]. Kyiv [In Russian].
18. Lobko, N. (2012). Teoretychni ta praktychni pytannia rekonstruktsii rodovodiv ukrainsiv [Theoretical and practical issues of reconstruction of Ukrainian genealogies]. *Spetsialni istorychni dystsypliny* – Special historical disciplines, vol. 20, pp. 132–146 [In Ukrainian].
19. Lupishko, D. F. (2018). Mykola Pavlovych Barabashov (do 125-richchia vid dnia narodzhennia) [Nikolai Pavlovich Barabashov (on the occasion of the 125th anniversary of his birth)]. *Astronomichnyi kalendar 2019* – Astronomical calendar 2019, vol. 65, pp. 252–264 [In Ukrainian].
20. Liashko, S. M. (2011). Dzherelna baza biohrafichnykh doslidzhen: zahalne i osoblyve [The Source Base of Biographical Research: General and Special]. *Ukrainska biohrafistyka* – Ukrainian biography, vol. 8, pp. 27–50 [In Ukrainian].
21. (1905–1906). Meditsynskiy fakultet Kharkovskogo universiteta za pervye 100 let ego sushchestvovaniya (1805–1905) [Medical Faculty of Kharkov University for the first 100 years of its existence (1805–1905)] / Ed. by prof. I. P. Skvortsov & D. I. Bagaley. Kharkov: Imperial Kharkov University, 471 p. [In Russian].

22. Muzei astronomii imeni M. P. Barabashova NDI astronomii KhNU imeni V.N. Karazina [M. P. Barabashov Museum of Astronomy of the Research Institute of Astronomy of V. N. Karazin Kharkiv National University]. Dokumenty osobovoho pokhodzhennia akademika M. P. Barabashova [Papers of Academician M. P. Barabashov] [In Ukrainian, In Russian].

23. The Vernadsky National Library of Ukraine, Institute of Archival Studies, f. 226, inv. 1, 18 c. [In Ukrainian, In Russian].

24. Rudenko, R., Zhurylo, L. (2014). Henealohichni dovidkovi vydannia: sprobа zahalnoi kharakterystyky [Genealogical reference publications: an attempt at a general characterization]. *Entsyklopedychnyi visnyk Ukrainy* – Encyclopedic Herald of Ukraine, vol. 4–5, pp. 28–58 [In Ukrainian].

25. Slastenov, A. I. (1955). *Astronomiya v Kharkovskom universitete za 150 let: istoricheskii ocherk (1805–1955)* [Astronomy at Kharkov University for 150 years: a historical research (1805–1955)]. Kharkov [In Russian].

26. Slastenov, A. I. (1965). Pyatdesyat let bezzavetnogo sluzheniya astronomicheskoy nauke (K 70-letiyu so dnya rozhdeniya N. P. Barabashova) [Fifty Years of Selfless Service to Astronomical Science (To the 70th Anniversary of the Birth of N. P. Barabashov)]. *Vestnik Kharkovskogo gosudarstvennogo universiteta* – Bulletin of Kharkov State University, no. 4, issue 1, pp. 3–12 [In Russian].

27. (1915). Spisok grazhdanskim chinam pervykh chetyrekh klassov (Ispravlen po 1-e sentyabrya 1915 goda) [List of civilian ranks of the first four classes (Corrected to September 1, 1915)]. Part I. Petrograd: Senate Printing Office, 1312 p. [In Russian].

28. (1901). Spisok domovladeltsev Kharkova [List of Kharkov landlords]. Kharkov: Typography and lithography by N. V. Petrov, 1105 p. [In Russian].

29. (1915). Spisok lits, sluzhashchikh po vedomstvu Ministerstva narodnogo prosveshcheniya na 1915 god [List of persons employed by the Ministry of Public Education in 1915]. Petrograd: Senate Printing Office, 871 p. [In Russian].

30. (1916). Spisok polkovnikam po starshinstvu. Sostavlen po 01.08.1916 [List of colonels by seniority. Compiled by 01.08.1916]. Petrograd: Military Printing House, 460 p. [In Russian].

31. Tverytnykova, O. Ye., Salata, H. V. (2023). Dzherelna baza henealohichnykh doslidzhen z istorii nauky: do postanovky problemy tsyfrovizatsii naukovoï komunikatsii [Source base of genealogical research on the history of science: to the problem of digitalization of scientific communication]. *Tsyfrova platforma: informatsiini tekhnolohii v sotsiokulturnii sferi* – Digital platform: information technologies in the socio-cultural sphere, vol. 6, no. 1, pp. 185–193 [In Ukrainian].

32. (1983). *Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar* [Philosophical Encyclopedic Dictionary] / Sost.: L. F. Ilichev, P. N. Fedoseev, S. M. Kovalev, V. G. Panov. Moskva: Soviet Encyclopedia, 840 p. [In Russian].

33. Florenskiy, P. (1988). Vremya i prostranstvo [Time and space]. *Sotsiologicheskoe issledovanie* – Sociological study, no. 1, pp. 101–114 [In Russian].
34. Kharkivskiy istorychnyi muzei imeni M. F. Sumtsova [M. F. Sumtsov Kharkiv Historical Museum], Vst. 1949; Vst. 10241; Vst. 2294. [In Ukrainian, In Russian].
35. The Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine, f. r-166, inv.12, vol. 1, c. 329, 27 p. [In Ukrainian, In Russian].
36. The Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine, f. r-331, inv. 2, c. 159, 17 p. [In Ukrainian, In Russian].
37. Chekanov, N. A. (1905). Biograficheskiy slovar byvshikh pitomtsev Pervoy Kharkovskoy gimnazii za istekshee stoletie. 1805–1905 [Biographical dictionary of former pupils of the First Kharkov Gymnasium for the past century. 1805–1905]. Kharkov [In Russian].
38. Shumskiy, D. L. (1971). Geroy sotsialisticheskogo truda N. P. Barabashov. [Hero of Socialist Labor N. P. Barabashov]. Kharkov [In Russian].
39. (2021). 12 tysyach. Krymskie rasstrely, 20.11.1920–18.04.1921. Reabilitirovannye istoriey. Avtonomnaya Respublika Krym: Kniga desyataya [12 thousand. Crimean shootings, 20.11.1920–18.04.1921. Rehabilitated by history. Autonomous Republic of Crimea: Book Ten]. Kiev: Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine, 1050 p. [In Russian].
40. (2008). 200 let astronomii v Kharkovskom universitete [200 years of astronomy at Kharkiv University] / Ed. by prof. Yu. G. Shkuratov. Kharkiv [In Russian].

Рецензенти:***І. О. Демуз, д. і. н., проф.;******Л. М. Татарчук, к. і. н.******Надійшла до редакції: 02.08.2024 р.***